

Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron* – aventura unei retrofiecțiuni identitare

Marian Antofi

Résumé: *Après la publication du roman autobiographique Luntrea lui Caron/La yole de Caron, les niveaux et les formes de l'écriture de Lucian Blaga se multiplient d'une manière relativement inédite, pour ceux qui connaissent bien les stratégies de la littérature que le philosophe utilise. Par l'analyse de quelques opinions critiques, notre travail met en évidence une nouvelle dimension du processus créateur de Lucian Blaga et identifie, en tant que traits sine qua non d'un retrofiction identitaire de l'auteur, les noyaux de signification et la rélevance esthétique du roman.*

Mots-clés: *roman, autofiction, mythologie, symbole*

1. Introducere

Recuperat relativ tardiv, romanul autobiografic *Luntrea lui Caron* a făcut obiectul unor importante studii și analize menite să evidențieze fie componenta autobiografică – camuflată, însă, în spatele strategiilor de autoficționalizare analizabile, astăzi, ca atare, fie dimensiunea estetică indiscutabilă a textului, în pofida rezervelor exprimate de unele voci critice. În orice caz, privilegierea uneia dintre cele două perspective defavorizează net receptarea și face un imens deserviciu cărții, întrucât, indiferent de intenția auctorială ce va fi stat la baza redactării – și în a cărei relevanță nu credem – complexitatea scriiturii obligă lectura critică la a corela metodologia de analiză cu specificitatea tipului de text abordat. Miza autobiografică poate fi lăsată, din acest motiv, în planul secund al unei eventuale analize, detaliile biografice nefiind, în fond, decât scheletul pe care se altoiește o narațiune ce ficționalizează deopotrivă istoria mare și istoria mică, a indivizilor care fie se opun, fie se supun cursului implacabil al evenimentelor. Trăind într-o epocă de mari transformări ideologice, sociale și, mai ales, culturale, filosoful Lucian Blaga va fi căutat, prin textul de care ne ocupăm aici, să compenseze nerăbdarea istoriei. Însă, pentru cititorul de astăzi, mai puțin interesat de amănuntele autobiografice veri-

ficabile, și mai mult de efectul de autenticitate pe care scriitura îl creează, narațiunea identitară din *Luntrea lui Caron* are relevanță simbolică.

2. Perspective critice actuale asupra mizei identitar-ficționale a romanului Luntrea lui Caron

Aceasta este, cu mici variații, opinia pe care o împărtășesc o serie de critici și exegeți ai operei blagiene – cu unele excepții notabile; ne-am oprit, aici, la trei exemple – cel dintâi, net defavorabil cărții, pare să vină în contradicție cu ceea ce am afirmat deja – este vorba despre articolul lui Alex. Ștefănescu – *La o nouă lectură: Lucian Blaga*, publicat în numărul 22 din 2003 al *României literare*; Vasile Spiridon – *Semnificația muntelui dacic în romanul „Luntrea lui Caron”, de Lucian Blaga*; Ovidiu Pecican – *O replică solară la Faust-ul goethean. Romanul postum al lui Lucian Blaga*.

În primul dintre studiile amintite, cronicarul *României literare* începe prin a reaminti scurta istorie filologică a manuscrisului – „Forma completă a romanului *Luntrea lui Caron* a apărut la sfârșitul anului 1998 la Editura Humanitas. După cum se precizează într-o Notă asupra ediției, romanul a fost scris între 1951-1953 (Lucian Blaga era pe atunci bibliotecar-șef la filiala clujeană a Bibliotecii Academiei). Autorul a revizuit manuscrisul în perioada 1956-1958 (dar nu considera definitivă nici această ultimă variantă). Titlul *Luntrea lui Caron* a fost dat de *Revista de istorie și teorie literară*, care a publicat integral primele capitole în nr. 1-2 și 3-4 din 1989 (fragmente dispartate apăruseră anterior în *Viața Românească*, *Luceafărul*, *Gazeta literară* și *Manuscriptum*). Dactilografiat în iarna 1988-1989, în atmosfera de teroare ideologică de atunci, romanul a suferit diverse tăieturi. Astfel modificat, a apărut în 1990 la Editura Humanitas, sub îngrijirea lui Dorli Blaga și a lui Mircea Vasilescu (care i-a scris și o postfață). Ediția din 1998 reproduce manuscrisul autograf, aflat în păstrarea Bibliotecii Centrale Universitare din București, astfel încât cuprinde și fragmentele omise în ediția anterioară.” [Ștefănescu, 2003]

Aparent surprinzător, criticul nu vede adevărata valoare a romanului în autonomia sa estetică, ci insistă pe relaționarea obligatorie cu

poezia blagiană, fapt de natură să scoată și mai mult în evidență, însă, ratarea: „Romanul lui Lucian Blaga nu este de fapt roman, ci poezie povestită. Scriitorul traduce într-un limbaj narativ trăirile și revelațiile care au făcut gloria lui de poet. S-ar putea crede că din această operație rezultă o poezie diluată. De fapt, este mai rău de atât: rezultă o poezie denaturată, cu momente de un comic involuntar.” [Ștefănescu, 2003] Mai mult decât atât, tonalitatea și stilul contravin sensului istoric al faptelor relatate și fac, din nou, potrivit opiniei criticului, un imens deserviciu textului: „Pe de altă parte, însuși limbajul ceremonial, cu pauze făcute pentru așteptarea aplauzelor asistenței, este inadecvat într-un roman în care se rememorează evenimente dramatice din 1944 – refugiul, bombardamentele americane, venirea trupelor rusești. Ascunzându-se în grabă la o stână din munți împreună cu familia sa și cu alți cincisprezece-șaisprezece civili, pentru a nu sta în calea unei divizii a armatei sovietice, Axente Creangă își păstrează modul «inspirat» și declamativ de-a vorbi.” [Ștefănescu, 2003]

Acuzat, fără rezerve, de *bravadă și narcisism*, romanul *Luntrea lui Caron* nu ar fi decât radiografia unei mari ratări estetice.

Lectura propusă de Alex. Ștefănescu este, fără dubiu, una total neadecvată textului lui Lucian Blaga. Că așa stau lucrurile o dovedesc, printre altele, celelalte două abordări exegetice propuse. În ceea ce-l privește pe Vasile Spiridon, dimensiunea general-umană și valoarea de exemplaritate a romanului se corelează în mod fericit cu relevanța mitică a scriiturii – „Recuperare a unui timp pierdut pentru actul creației, dar răscumpărat în direcția ilustrării tragicei condiții a intelectualului sub regimul totalitarist comunist, romanul realist cu infuzii mitice *Luntrea lui Caron* se impune ca unul dintre documentele existențiale de excepție apărute în perioada postdecembristă. Probabil că marele nostru filosof Lucian Blaga avea în intenție, prin acest roman neterminat, cu titlul provizoriu «Robie pământescă, robie cerească», scrierea unei (auto)biografii exemplare despre un destin deturnat de la rosturile lui de a trăi în orizontul sacralității și cufundat acum cu sila în marasmul primitivității barbare. Autorul *Revoltei fondului nostru nelatin* își regăsește, odată cu acest roman, destinul în acela al profeților neînțeleși care se retrag în spațiul necontrafăcut al muntelui pentru a aprinde, în izolarea aproape mistică, scânteia demonică a creației.” [Spiridon, 2005]

Iată, de pildă, semnificația – în grila de lectură mitico-arhetipală – muntelui, spațiu sacru al imaginarului colectiv românesc și zonă protectoare prin tradiție, corelat *satului-idee*: „După o scurtă conturare

a specificului lumii «satului-idee», muntele înseamnă următoarea treaptă formativă, și cea spre care urcă toate speranțele de regenerare spirituală și vălmășia viselor de resacralizare a existenței. Însă, în cazul particular al romanului *Luntrea lui Caron*, retragerea pe albia apei în amonte, spre «supremele izvoare» ale Grădiștei, reprezintă totodată și un parcurs înspre matca ocrotitoare a copilăriei și a purității.” [Spiridon, 2005] Traseul parcurs de Axinte Creangă, în cuprinsul montan corelat cu zona de amplă rezonanță istorico-mitică a Sarmizegetuzei, reprezintă, desigur, o călătorie spre centrul matricial al ființei și al colectivității în pericol de a fi strivite, ambele, de teroarea istoriei, o inițiere în ceea ce reprezintă, pentru filosoful spațiului mioritic, o simbolică retragere în timp, o regresie salvatoare în sacru. Urmând etapele unei la fel de simbolice și primăvăratice trans-humane, călătoria spre centrul spațiului românesc este, totodată, o formă de necesară recuperare identitară: „Traseul de refugiat al autorului-narator este suprapus peste itinerariul de primăvară, dintotdeauna, al ciobanilor și cutreierului acestora de la șes înspre plai. Proiectate pe dimensiunea sacralității păgâne, a unor eresuri de esență ancestrală, secvențele mioritice ale urcușului în durată eternă a turmelor de oi, care însoțesc refugiul din fața bombardamentelor trupelor inamice, precum și cele ale trecerii apelor Mureșului cu brodul părintelui Vasile Olteanu, în fapt, o pe-trecere spre tărâmul de dincolo de lume, devin expresia unui plin ontic, punct germinal și central al lumii refuzând seria Istoriei.” [Spiridon, 2005]

Simbolistica funerară a luntrei se cuvine, tocmai de aceea, a fi convertită în relevanța simbolică a unei arce salvatoare. Din această perspectivă, sacrificiul unor personaje ale romanului semnifică o dublă cale – și șansă – spre cunoașterea sensului istoriei și spre preservarea adevărilor ființei individuale și colective: „Luntrea transportă pe râul infernal nu doar lotul de personaje reprezentative aflate în arcă, ci însăși lumea românească dintr-un anumit moment de răscruce al istoriei, când trebuia să se facă luntre și punte pentru a supraviețui. Ceea ce rămân sunt cântecul «orfic» al lui Axente Creangă și iubirea uraniană (consumată ca o eliadescă «nuntă în cer») pentru Ana Rareș. Ele se înalță din suferință și din sacrificiu: luciferica Octavia Olteanu și «geamănul» Leonte Pătrașcu se sinucid prin aruncarea în abisuri și trec în felul lor din arcă în luntre.” [Spiridon, 2005]

Amplul studiu al lui Ovidiu Pecican dovedește, înainte de orice, o afinitate specială cu scriitura lui Lucian Blaga. Impresionat atât de particularitățile structurale și semantice ale textului, cât și de impactul

acesteia asupra vieții culturale românești actuale („Trebuie să mărturisesc un fapt: ceea ce m-a îndemnat să pornesc pe urmele laboratorului de creație al acestui roman îndată după lectură a fost forța de impact a paginilor *Lunii lui Caron*. Nu am fost, de altfel, singurul scriitor marcat de apariția în cauză. Nicolae Breban, întors din exilul lui parizian în cursul anului 1990 și așezat de Andrei Pleșu – pe atunci ministru al culturii – în fruntea redacției revistei *Contemporanul*, a dedicat un întreg număr publicării dezbaterii ample din jurul romanului, la care a provocat un număr semnificativ de critici și autori.” [Pecican, 2011]), Ovidiu Pecican identifică, în comentariile făcute de Nicolae Breban asupra romanului, date esențiale referitoare la modelele românești posibile: „Romanul este un gen ce răspunde într-adevăr necesităților maselor de lectori tocmai pentru că nu se închide în forme deja câștigate, e apt de a îngloba genuri diverse ale literaturii dar și, ca un ofidian enorm, ca o Anacondă a epicului, să-și schimbe, neîntrerupt și aproape la nesfârșit, ineputabil, forma, formele, sclipind din solzii săi legendari, înghițind peisaje, forme și întâmplări și, mai ales, mișcându-se, în înaintarea sa inelată și cursivă, forțând unele rupturi decisive și creatoare, ce deosebesc adevăratul roman de nuvela sau piesa de teatru cu care are atâtea afinități”. Și încă: „Și dacă Blaga, în finalul cărții sale, atât de epice și stufoase de epic, social și erotic, personaje și revelații, *lipește* [subl. N. B.] un capitol perfect discursiv, perfect noțional, nespecific, arată, după părerea noastră, un instinct excelent de mare prozator (și l-am apropiat imediat unui Sabato sau Th. Mann)” [apud Pecican, 2011]

Analiza insistă, printre altele, asupra dimensiunii de tip retrofrecțional cu miză identitară limpede, mai precis asupra mitologizării biograficului cu scopul de a-l resemnifica simbolic. Totul se încarcă mitic, scenariile mitice fundamentale se corelează cu o topografie, o toponimie și o onomastică ce au evidente rezonanțe sacre, cu parcursul simbolic spre centrul reprezentat de Sarmizegetuza și cu importanța principiului feminin, în raport cu procesul de creație: „La Blaga, însă, «mitologizarea» ia un alt chip. Ea se petrece prin asocierea unor împrejurări, a decorului, a întâmplărilor ori a personajelor cu scenarii mitice, toposuri sacre și chipuri arhetipale consacrate. Cum trimerile se fac la un registru existențial ce precede și dublează căderea în istorie, nu este de mirare că Blaga alege un stil calm, maiestuos și senin, recurgând la metaforă, fără a altera realismul de fond al evocării și etalându-i cu îngrijire frumusețile. Acest stil domină cu autoritate întregul, chiar și atunci când fondul câte unui capitol îl constituie o

profundă criză istorică ori individuală, interioară. Iată de ce, deși rămânând fidel strădaniei de a da pregnanță realistă faptelor, în același timp romanul pare – cuiva care se abținează să rămână în afara convenției literare propuse – unul artificios, inadecvat. În fapt, însă, adevărea este una de profunzime, nu de suprafață, reperul fiind continuul efort de remodelare a realității după tipare arhetipale, mitice; iar aceasta doar pentru că în acel moment ele îl structurau în profunzime pe Blaga însuși.” [Pecican, 2011]

Cât privește onomastica, prenumele Axente poate fi pus în relație cu simbolistica axei, iar numele – cu valoarea de model cultural autohton a clasicului Ion Creangă. De asemenea, celălalt personaj masculin important, la nivelul macrosemnificației de ansamblu a romanului, Leonte Pătrașcu, poate fi relaționat cu Lucrețiu Pătrășcanu sau, printr-o descifrare simbolică mai complexă, cu o genealogie ilustră – chiar dacă ipotetică – a domnitorilor munteni: „În vreme ce Axente trimite la ideea de axialitate, de entitate structurantă – ceea ce purtătorul acestui prenume chiar este în narațiunea pe care o consemnează și populează –, numele lui îl vizează în mod evident pe povestitorul clasic al eternei copilării rurale românești (Ion Creangă), dar se comportă, la rigoare, și ca un posibil echivalent al altor vocabule înrudite, precum «ramură» sau «lamură». Or, se știe, ultima încorona poezii, atunci când era de mirt (laur).” [Pecican, 2011] Și încă – „Îl am în vedere pe Lucrețiu Pătrășcanu, pe seama căruia, poate, Lucian Blaga construia, într-unul din planurile pluralei intenționalități artistice care îl anima, un contrast ca de la filosof la filosof, atrăgând, parcă, atenția, în spiritul adagiului medieval *fortuna labilis*, asupra suișurilor și coborâșurilor imprevizibile, periculoase, letale pe care le poate atinge viața unui filosof. Dincolo de această conjectură, Leonte – nume deloc frecvent în literatura noastră unde Budai Deleanu își anagrama numele în forma Leonachi Dianeu, preferând diminutivarea cu sufix fanariot – este o variantă a lui Leo(n), trimitând la caracterul leonin al personajului, la forța lui – aici, interioară – ori la maiestatea, caracterul regal (în sensul întâietății calitative în ierarhiile intelectuale) a purtătorului său. Cât despre Pătrașcu, purtat în trecutul nostru de tatăl – prezumtiv – al lui Mihai Viteazul (Pătrașcu cel Bun), ca și de un pictor renumit (Gheorghe Petrașcu, cu o diferență de grafie, desigur), acesta este, el însuși, o formă diminutivală românească a lui Petru, apostolul lui Hristos și temelia bisericii creștine. Nu este o trimitere inutilă nici cea la trecutul istoric al românilor, la care filosoful rămâne profund sensibil în ceea ce scrie, nici cea la religie,

gândirea lui fiind reperabilă într-un orizont al interesului pentru sacru.” [Pecican, 2011]

3. Concluzie

Departate de a fi epuizată, problematica mitico-arhetipală construită de romanul autoficțional *Luntrea lui Caron* se poate situa, astăzi, într-o istorie alternativă a culturii române, ca un document estetic a cărui valoare literară rezultă, pe de o parte, din frumusețea scriiturii ca atare, iar pe de altă parte, din miza identitară pe care doar literaturitatea o poate construi și susține.

Bibliografie

- Pecican, Ovidiu, *O replică solară la Faust-ul goethean. Romanul postum al lui Lucian Blaga*, disponibil la adresa <http://193.226.7.140/~leonardo/n17/Pecican1.htm> - accesată în data de 10.05.2012.
- Spiridon, Vasile, *Semnificația muntelui dacic în romanul „Luntrea lui Caron”, de Lucian Blaga*, disponibil la adresa http://www.dacii.ro/congres2005/lucrari/spiridon_vasile_semnificatia.htm - accesată în data de 10.05.2012.
- Ștefănescu, Alex., *La o nouă lectură: Lucian Blaga, România literară*, nr. 22/2003, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/lucian_blaga - accesată în data de 10.05.2012.